

EL TEMPS VISCUT ENTRE LA HISTÒRIA I LA MEMÒRIA

JOSEP SANTESMASES I OLLÉ

COL·LECCIÓ
LA PLAÇA
DELS ARBRES

• Col·lecció La Plaça dels Arbres – 3 •

El temps viscut

Entre la història i la memòria

JOSEP SANTESMASES I OLLÉ

2020

Ajuntament de
Vila-rodonà

Primera edició: gener del 2021

© del text: Josep Santesmasés i Ollé

La majoria de fotografies i documents reproduïts a la portada i a l'interior del llibre procedeixen de l'Arxiu Santesmasés-Rabadà, sigui perquè es conserven en negatius propis, en còpies fotogràfiques o en reproduccions de fotografies antigues de distinta procedència.

Edita:

9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Ajuntament de Vila-rodonà
Pl. dels Arbres, 7 • 43814 Vila-rodonà
Tel. 977 63 80 06
ajuntament@vila-rodonà.cat
www.vila-rodonà.altanet.org

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-012-0

DL T 19-2021

Índex

PRÒLEGS, per Valentí Gual Vilà i Fina Anglès Soronellas.....	13
INTRODUCCIÓ	19
L'ensenyament a Vila-rodonà. Les Religioses Filipenses.....	23
Introducció	24
El Patronat Benet	24
Les Religioses Filipenses	24
Superiores i nombre de religioses i alumnes per curs.....	25
La família Rius-Costa.....	25
El col·legi	26
L'alumnat. El manteniment.....	26
Activitats extraescolars. Commemoracions assenyalades	27
Vocacions vila-rodonines. Relacions familiars	27
Conclusió.....	28
Petita història del futbol a Vila-rodonà	29
Els inicis.....	30
Futbol sense camp.....	30
La recuperació del futbol acabada la guerra.....	31
La construcció del camp actual.....	31
L'època de la Falange	31
La constitució del Club de Futbol Vila-rodonà. El Club fins a les darreries dels anys 50.....	32
Les rivalitats. El cas de Bràfim	32

La compra del camp.....	33
Finals de la dècada dels anys 50: gairebé sense futbol.....	33
Els Torpedos, el planter del nou equip.....	34
Alienacions i resultats: 1961-1962.....	34
XXV Aniversari de la inauguració del camp de futbol.....	34
Obres al camp. Els presidents.....	35
Torneigs i campionats.....	36
La Festa Major.....	36
Complements econòmics: loteria, cistella i mona.....	37
El fenomen de Ramon M. Calderé.....	37
Conclusions.....	38
Alineacions.....	38
Referències històriques de la construcció de l'església	
parroquial de Vila-rodona.....	41
Un treball escolar de Blai Domingo Miquel. Curs 1928-1929.....	45
La segregació de Vilardida de la parròquia de Vila-rodona.....	51
Les escoles de la Societat i de Sant Miquel: les contraposicions	
ideològiques de la Societat Vila-rodonina. 1906-1914.....	55
La dictadura de Primo de Rivera a la Casa de la Vila.....	59
La regressió de la religiositat vila-rodonina com a element de reflexió	
històrica.....	65
El carrer del Carme i les plaques dels carrers. Segles XIX i XX.....	71
Les caramelles en el record.....	75
L'entrada de les cases: un espai de sociabilitat.....	79
El senyor Pastells.....	83
Les fonts del poble.....	87
El Cinema Parroquial de la Casa de la Vila.....	91
El carrer Major.....	95
El futbol de les tardes de diumenge.....	101
L'Anton «Baster».....	105
El carrer enginyer Nicolau.....	109
Del menjar i del beure d'abans.....	115
El senyor Cortiella (1).....	119
El senyor Cortiella (2).....	123
Temps d'escolà (1).....	127
Temps d'escolà (2).....	131
Mossèn Josep M. Musté en el record.....	135

Els ambients perduts	139
El Martí de cal Basteró	143
El dol i la mort	147
Dels oficis.....	151
Quan les dones feien jaquetes	155
El mas de la Magina	159
La joventut.....	165
La fotografia. Anys 70 i 80	171
La nova cançó.....	175
El teatre.....	179
<i>Caliu</i> : 11 + 100	185
L'ambient i el paisatge pagès	189
Els diables de Vila-rodona. La primera època.....	193
Dels 60 als 70.....	197
La plaça dels Arbres. Entre la història i el record	201
L'edifici de la peixateria. L'antiga carnisseria.....	205
El tió de soca de figuera.....	209
Barcelona i Montserrat, en els records d'infància	213
El Clavé, entre la intel·ligència i la bondat	217
El carrer de les Hortes	221
El Cafè —i no pas el bar— del Casal.....	227
Les estances de les cases	231
La Festa Major (1).....	235
50 anys del Casal de Vila-rodona.....	241
La via del tren.....	245
Les morts noticiades	249
La Festa Major. De la guerra al Casal.....	253
Abans i després.....	259
De la guerra de Cuba.....	263
Els paisatges viscuts a <i>Els paisatges trobats</i>	267
Mossèn Manresa.....	271
Els noms dels carrers.....	275
Pau Robert i Rabadà i les gestions per a la construcció del Cellar Cooperatiu	279
De l'agricultura d'abans.....	283
Per què dos sindicats?	287
De la Fira	291

Estimar la terra, la nostra terra, no és lloar-la sempre i només enaldir-la. Més aviat és conèixer-la en amplària i profunditat.

VICENÇ M. ROSSELLÓ I VERGER

Directament o indirectament, tot el que positivament o negativament afecta el passat, també positivament o negativament afecta el futur individual i col·lectiu, perquè la seqüència temporal humana —passat, present i futur— és un tot que, paradoxalment, aplega d'una manera indiscernible les continuïtats i els canvis que es produeixen en l'existència humana.

LLUÍS DUCH

Escric contra l'oblit? Escric d'allò que tinc, però no tinc: el temps viscut.

JOSEP PIERA

A la Berta, que ja no és petita;
a la Maria del Mar, que sí que ho és;
a la Núria i el Pep, al Josep, a la Neus i a la Conxita,
sense ells res seria possible.

Pròlegs

Josep Santesmases Ollé (a) *Santes* em va demanar, a primers de novembre de 2019, si volia escriure un dels pròlegs al present llibre. Sabedor en essència del seu contingut, s'escau també que ens coneixem i ens hem tractat el just i necessari perquè no se sorprengués, crec, quan li vaig demanar per què havia pensat en mi. Té notícia certa que fa anys que defujo compromisos que només existeixen per una banda i que ofereixen resultats contraproductius. Les raons que em va donar em van fer decidir. Diumenge 24 de novembre em va lliurar l'original enquadernat en espiral. Una setmana després, el tinc llegit, anotat, copsat i après. No té cap sentit que actüi amb demora. Procedeixo i entro en matèria plena, doncs.

He de parlar una mica, potser una mica massa, de mi. Tinc excusa. Ja ho veuran. Soc un historiador d'ofici, professor de la Universitat de Barcelona des de fa un quart de segle. Visc en primera persona el que significa haver de publicar en revistes indexades per tal que la feina sigui considerada «científica» i tingui «valor curricular». Sé, també, que cal pagar (diners) perquè la recerca «amb valor» vegi lletra impresa. Mai he jugat a aquest joc i, a hores d'ara, he estripat la baralla de cartes. No m'interessa. En absolut. Entre molts altres motius, perquè m'han editat vora quatre-cents (400) articles d'història en revistes locals. La majoria, basats en documentació primària. Després d'escoltar mantes vegades comentaris del tipus «no calia que els posessis» (al CV) estic més convençut que mai que cal començar a parlar clar. Tampoc hi ha el risc que ningú dels que han contribuït i menat al desori m'escolti.

Ho poso en net perquè la lectura de l'original del Santesmases m'ha acabat de deixar clar que vaig prendre la decisió correcta. Malgrat tot. Ho argumento. Desfilen una sèrie de raons que els hi avançaré tot seguit. Primera: escriu molt bé i redacta de forma acurada, sense artificis. És senzill i profund, com les nostres terres. *El temps viscut* es troba, certament, entre la història i la memòria i és, alhora, història i memòria. No hi caben sinònims traïdors. Una i altra, altra i una, es poden llegir amb frases amb subjecte, complement nominal, verb i predicat. Sense abús de subordinades i coordinades. L'autor sap què vol dir i ho anota net com un cel clar. No em toca a mi parlar-ne més, però ho volia escriure. Fet.

Segona: el material del volum. Una seixantena de temes tractats a la revista quadrimestral *Caliu*, de Vila-rodona, entre els anys 2007 i 2019. Ja està dit, en una ratlla. El que hi ha darrere cada paraula de cadascun dels articles és història en estat pur. La història del poble i de la seva gent. De les persones que mereixen atenció i reflexió. Que sense un Santesmases haurien desaparegut del tot. Pols. Oblit. Hi ha una colla de col·laboracions dedicades a autèntiques «biografies que caminen». A més, trobem molts noms i cognoms, i renoms. Com ha de ser. De membres dels ajuntaments (alcaldes, regidors i secretaris) a mestres, capellans, pagesos, menestrals, futbolistes aficionats i algun de famosos. Els lectors segur que alguns els tenen apamats. Jo els acabo de conèixer, però de quina manera més plaent i bonica, més adequada...

Terça. Hi ha, també, la visió del món i del temps d'un fuster de Vila-rodona que escriu molt bé (hi insisteixo), que treballa pel seu poble i pel seu país, pel moviment associatiu, per la cultura... Un lligam reflexionat entre passat i present, a voltes experimentat des de la melangia i sempre amb un realisme de molta profunditat. Santesmases ens explica mons que es van fonent i altres que ja no hi són. Vagin directe a «Els ambients perduts». És, aquesta, una de les principals feines de l'historiador. Les converses i draps verds al cafè, l'ombra dels plàtans tot anant a esbrincar l'equip rival (precisar les rivalitats que tant de joc han donat en el curs dels temps), les estances de les cases, la festa major, els noms dels carrers, les fonts... No quedaran en l'oblit, no aniran a raure al pou de l'infern.

Quarta (encara). No hi falten els grans episodis de la història de la devastada pell de brau i la incidència sobre un poble que era pagès. L'estat liberal hereu del món feudal, l'estat corrupte i claveguerós que sempre ha manllevat homes, diners, esforços i il·lusions. Vides. Guerres i guerres. Patrimonials, estatals, espanyoles. L'estat franquista que ha sabut perdurar i arrelar fins a la nit dels temps a partir de servidors fidels i ben peixats amb sang i suor alienes. Hi ha pocs documents escrits que permetin de copsar què sentia la gent del poble. Quan Santesmases ens parla dels grans esdeveniments destil·la la proximitat a aquest gran intangible. Hi veiem, quasi, com la gent va patir l'estat, de la mateixa manera com abans havia sofert la

petja dels feudals, tant laics com eclesiàstics. Una llambregada a l'índex permetrà d'esbrinar amb prestesa de quins capítols parlo. Atenció especial a «Abans i després».

Reflexions finals. Llargues i tal volta excessives. Santesmases no ha viscut biològicament tots els temps de què parla. Per descomptat. Algun dels textos remunten a episodis del segle XIX periclitat (Cuba). Hi ha arribat per un dels camins només permès pel coneixement de la història i l'ús de la documentació escrita i oral. La seva generositat intel·lectual i el seu compromís social i cultural han fet que ens l'hagi servit a través de múltiples publicacions, una de les més notables de les quals he tingut el gust de prologar.

Faran molt bé de (re)llegir aquest recull d'articles que han deixat d'estar dispersos. Els han d'assaborir, encara que puguin remoure consciències i estòmacs. «La immensitat de les experiències humanes que no han quedat registrades enlloc» és una frase que, en la seva part final, queda qüestionada per la riquesa del present llibre. Les pàgines d'en Santesmases són «literatura memorialística» i, sobretot, història. Refan una part d'aquell immens trencaclosques del qual no sabem ni el model per recuperar l'original (si és que només n'era un) ni quantes peces ens falten. Mai hem aconseguit ni intuir les que hi havia. Ens hem d'accontentar amb victòries sobre l'oblit com la que ha llorjat l'autor, centrada en el seu poble i en els temps més propers, encara que puguin semblar llunyans. Santesmases, a més, ha contribuït al triomf de la lluita dels patriotes que malden per impedir el triomf final dels que han guanyat les guerres i no són, o no ho sembla, d'aquest país. Consisteix a esborrar la llengua i la memòria. Llavors serà tot seu. Mai, però, hi arribaran.

VALENTÍ GUAL VILÀ
1 de desembre de 2019

Des de fa dècades, m'acompanya en el viure i tinc molt present, en les reflexions lligades al meu món més quotidià, allò que deia el poeta irlandès William Butler Yeats (Dublín, 1865 – Roquebrune-Cap-Martin, França, 1939) i que segueix fent fortuna: «El localisme no és sinó el guant que ens posem per abastar l'univers.» I quan, com ara que ho acabo d'escriure, sovint m'hi he referit, ho he reblat en to anecdòtic amb una mena de postil·la pròpia, mig jocosa mig seriosa, a mena de toc d'atenció devers mirades obtuses i baralles de campanar dient: «Però el localisme ben entès! Perquè, si et mires el melic, pots ensopegar i caure i si et mires el del costat, perds perspectiva.»

Ben segur que el gust per aquesta visió sobre el localisme em prové del fet que he nascut, crescut i visc en un petit poble del Baix Camp (l'Aleixar) i, de sempre, he tingut el convenciment que haver dedicat i seguir dedicant esforços a la seva història, la seva cultura, les seves tradicions, l'art que hi ha sorgit, etc., m'ha

ajudat i m'ajuda a entendre el món en majúscules i els ressorts de la societat en què visc i de la condició humana.

I és precisament aquest fet que acabo d'explicitar, junt amb el gust per la creació literària, allò que d'ençà que ens coneixem amb en Josep Santesmases Ollé, de Vila-rodona (l'Alt Camp), m'ha fet sentir molt propera a la seva persona, especialment a la seva obra i a bona part de les seves dedicacions, que compartim des d'indrets diferents del nostre estimat, i encara poc valorat pels mateixos ciutadans, territori tarragoní.

Entenc, també, que en aquesta compartició hi podem trobar la gènesi de la proposta de fer aquest pròleg.

Senzillament, doncs, vostès m'estan llegint perquè soc de poble, m'agrada ser-ho i estimo la terra, la cultura i la literatura. Més o menys com Santesmases!

Hi puc sumar encara, ara ja referint-me al contingut explícit d'aquest llibre, encertadament intítulat *El temps viscut. Entre la història i la memòria*, allò que el poeta, prosista, crític literari, memorialista, traductor i activista cultural Marià Marent (Barcelona 1898-1988) escrivia sobre la necessitat de fixar vivències, records, reflexions, paisatges... en els seus dietaris: «Anotava les coses per a mi, obsedit per la voracitat del temps que tot ho esborra.»

I és al meu entendre una defensa contra el pas del temps, però no personal sinó col·lectiva, allò que representa, dona part del seu valor i ens ve a oferir aquesta obra confegida per prop d'una seixantena d'articles que van ser publicats de manera esparsa a la revista *Caliu*, de Vila-rodona, entre 1989 i 2003, i regularment a tots els números de la mateixa revista editats entre els anys 2007 i 2019.

Vistos de manera conjunta, fan evident el gruix de l'aportació de Josep Santesmases a la mirada col·lectiva vila-rodonina des de la seva perspectiva de persona que s'ha dedicat, sense treva, a recuperar el passat, fixar el present, analitzar-los, extreure'n dades, donar opinions, gestar reflexions sense obviar ni evitar temes compromesos, aspectes delicats, impressions personals, suggeriments cívics, parers constructius... en una societat relativament petita: el seu poble, on tothom coneix tothom i sap o mig sap o es pensa o mig es pensa que sap, de quin peu calça. Vaja, com passa als pobles.

Quant a la temàtica dels articles, hi trobem una gran diversitat. Pràcticament tots els ressorts del viure hi apareixen: persones a títol individual en retrats o semblances, història documentada en el temps com la del futbol a Vila-rodona, la de l'ensenyament en la seva diversitat o la segregació de Vilardida de la parròquia de Vila-rodona, oficis, caramelles, diables, carrers, fonts, festes majors, la via del tren... Només donant un cop d'ull als títols dels articles ja ens adonem de l'abast de l'obra i de l'aportació que fa l'autor no només en l'aprofundiment de la coneixença del seu poble, sinó per la finor com tot està tractat, de la societat en general.

Per tant, podem deduir que no és gens fàcil d'optar per fer aquest servei al comú, un servei que no obliga ningú, sinó que hom posa a disposició de qui tingui la voluntat de llegir-lo però pel qual, en qualsevol moment i en qualsevol lloc de la vida quotidiana, se'n poden rebre retorns de tot tipus. Tanmateix no vull deixar d'escriure que l'opció de lluitar contra «la voracitat del temps que tot ho esborra» val la pena o, m'agrada dir, el goig!

En definitiva, Santesmases ofereix als lectors el resultat d'una mirada que, home de literatura com és, no és qualsevol mirada, sinó que, dominant com domina l'ofici d'escriure, aconsegueix de fixar amb la paraula escrita matisos, detalls, precisions, aspectes que massa sovint passen per alt o ni s'intueixen ni es contemplen en la nostra societat contemporània tan avesada a mirar pantalles que, com deia recentment en una entrevista el filòsof Ferran Sáez Mateu, «pot arribar a pensar que el món torna a ser pla com a l'edat mitjana».

Només a tall d'exemple breu de com és de fina i subtil la mirada santesmasiana, els esmento el títol d'un dels articles: «El cafè —i no pas el bar— del Casal». En aquests nou mots, especialment en el contrast que estableixen els cinc de l'incís, hi ha tot un món, una època, un abans i un després, un sentit social diferent. El títol no seria el mateix sense l'incís.

I encara els proposo que per encetar la lectura d'aquesta obra es deixin anar sense cap prevenció pel primer paràgraf de l'article intitulat «Els ambients perduts» i després comencin a llegir pel començament. Tot tindrà una altra transcendència.

No vull afegir-hi més paraules meves, no calen. Per tant, no m'estendré més en aquest pròleg perquè reservo per a vostès, sortosos lectors que tenen aquest llibre a l'abast, el goig de redescobrir o descobrir aquesta mirada feta paraula que des del localisme —ben entès— abasta l'univers.

FINA ANGLÈS SORONELLAS
L'Aleixar, 31 de desembre de 2019

Introducció

Quan l'any 2008 vaig publicar el llibre *Viatge literari per la vall del Gaià. Les terres altes*, prèviament, en els anys anteriors, havia consultat una extensa bibliografia sobre el territori conegut com l'Alt Gaià. Entre les cites que vaig incloure en el llibre n'hi havia algunes procedents de les publicacions periòdiques *Sagarra Nacionalista* dels anys 1922 i 1923 i *La Segarra* dels anys 1932, 1933 i 1934, ambdues de Santa Coloma de Queralt. Bàsicament es tractava d'articles de condició memorialística que rememoraven fets, circumstàncies o llocs, viscuts pels autors, de tres o quatre dècades enrere. És a dir, que ens transportaven a finals del segle XIX o a principis del XX. Aquells textos, escrits i publicats probablement sense massa pretensions —tot i que en general estaven molt ben redactats—, tenien i tenen un enorme interès perquè en bona part informaven de temps passats, de mons desapareguts, vistos des de les perspectives de la memòria personal, sempre selectiva, interpretativa i, a vegades, transformadora. Tanmateix un tresor, perquè poques experiències semblants havien quedat registrades literàriament, en aquell territori centrat per Santa Coloma de Queralt. Més o menys com devia passar en altres poblacions que tingueren la sort de comptar amb alguna publicació periòdica que, a part de contemplar el present, tingués cura també de rememorar el passat.

Gairebé asseguraria que la lectura d'aquests textos i la utilització que en vaig fer, en incloure fragments a l'esmentat llibre, em va fer pensar en la conveniència de fer treballar la meua memòria personal per escriure coses semblants. Pensava

que les persones de la meua generació ho agrairien. Que escrivint sobre el temps viscut en una comunitat humana concreta —en el nostre cas a Vila-rodona— estimularia les particulars guardioles dels records dels meus contemporanis, per sort no sempre coincidents. Al mateix temps pensava i penso que quan escrivim sobre les circumstàncies del nostre passat proporcionem a les generacions posteriors una mirada personal de la baula de la cadena que hem viscut. Una baula que tirant enrere enllaça amb la dels nostres progenitors i que tirant avant, de moment compartim amb els nostres successors. Pensava i penso que, si a mi em van resultar enormement interessants les memòries escrites sobre un territori que no és el meu, igualment el que jo podria deixar escrit, sigui en el moment de publicar-se, sigui en un futur, en el que la meua generació hagi desaparegut, podria —podrà— tenir un interès semblant. Si més no que no es perdi tot, del molt que les persones s'enduen per a sempre quan deixen aquest món.

Per fer memòria, per configurar la potència de l'interès de la mateixa cal, per damunt de tot, carretejar anys a l'esquena. El grau d'interès cronològic de la memòria que jo pugui guardar sempre queda superada per la de les persones més grans, les que retenen records d'anys més enrere. És com una mena de cursa a l'inrevés. Tanmateix a mesura que corren els anys ens adonem que cada dia que passa s'escurcen més les distàncies entre els nostres records i els més allunyats en el temps que altres persones més grans guarden. D'això en diem fer-se gran o fer-se vell. Llei de vida, com sempre s'ha dit.

Al número de Sant Jordi de 2007 de la revista *Caliu* vaig publicar el primer article de la sèrie «El temps viscut». Des d'aleshores fins al de la Fira de 2019, he mantingut la col·laboració en els quatre números anuals de la revista. De bon principi vaig pensar que, al cap dels anys, al lligar-ne un bon feix, valdria la pena recollir-los tots en un llibre, per evitar la dispersió o la pèrdua i per conservar en un sol bloc la unitat que inicialment havia previst. Amb anterioritat a l'any 2007 ja havia publicat de manera esparsa a la revista *Caliu* alguns articles d'història local, en part també vinculats a la meua memòria personal. Tot plegat constitueix aquest recull que he titulat com la secció de la revista *Caliu* «El temps viscut» i subtítulat «Entre la història i la memòria», per situar el joc del contingut del recull del llibre entre les fonts bàsiques que ens remetent al passat. Perquè, si bé és cert que en la majoria dels articles he estirat el fil de la memòria, també ho és que en alguns d'ells he anat més enrere dels límits dels meus records utilitzant documentació escrita, siguin notícies aparegudes a la premsa o d'altra categoria. Altrament bona part del conjunt d'articles continguts en aquest llibre caldria definir-los també com a literatura memorialística. Voluntat d'interpretar el passat i d'escriure literàriament.

L'antropòleg i teòleg Lluís Duch en un dels seus darrers llibres escrivia: «Els humans, individualment i col·lectivament, sempre compartim la memòria i l'oblit o, potser millor, la inevitable tensió que hi ha entre tots dos.» Escriure pouant en

les fondàries de la memòria personal comporta acceptar la tensió existent entre allò que creiem recordar fidedignament i les ombres que condueixen a l'oblit. Fins i tot quan escrivim textos de recerca històrica la realitat concretada en els documents que utilitzem no ens ha de fer oblidar ni la documentació desconeguda o desapareguda, ni sobretot la immensitat de les experiències humanes passades que no han quedat registrades enlloc. De tot plegat, ben mirat, només en sura la punta d'un iceberg que ara i aquí esdevé un petit gra de sorra.

Acabo amb agraïments sincers i profunds. Primerament a les persones que puntualment llegeixen els meus articles a la revista *Caliu* i molt especialment a les que de tant en tant em fan saber que els complau llegir-los. Escriure és una feina solitària que necessita la complicitat voluntària dels lectors. Saber que hi són, saber que valoren les teves paraules és un estimulant formidable, excel·lent. Quan l'any 2007 vaig publicar el primer article de la sèrie «El temps viscut», recordo amb molt d'afecte una persona —que ja no és entre nosaltres— que em va venir a felicitar amb un petó a cada galta. Escriure i publicar. En aquest cas l'agraïment va per les persones que trimestralment, amb la seva tenacitat, fan possible l'aparició de la revista *Caliu*. Sense l'existència de la plataforma de la revista que edita el Casal de Vila-rodona no m'hauria plantejat escriure aquests articles. Agraïment a l'Ajuntament de Vila-rodona per haver fet possible l'edició d'aquesta seixantena d'articles que d'una altra manera haurien quedat oblidats i dispersos. I finalment un doll de gratitud als prologuistes d'aquesta obra, la Fina Anglès i el Valentí Gual que, des dels coneixements i la saviesa que els distingeixen, des de la seva dedicació vocacional a la literatura o a la història, han tingut a bé acceptar de fer els pròlegs, de manera generosa i esplèndida. Escrits des de les mirades al món que els hi proporcionen les talaies dels seus respectius pobles, l'Aleixar i Rocafort de Queralt. Gràcies són donades a tothom.

L'ensenyament a Vila-rodona. Les Religioses Filipenses

Les Religioses Filipenses Maria dels Àngels Rius i Costa, Montserrat Costa i Costa i Núria Rius i Costa, tia i nebodes, filles de Sant Andreu de la Barca, van residir durant molts anys al convent de Vila-rodona. Maria dels Àngels, tot el temps que va estar obert el col·legi, des del 1943 fins al 1973

Introducció

Finalitzada la guerra, amb l'entrada de les tropes «nacionals», el 19 de gener de 1939, s'instal·lava un nou ordre social i polític que comportava una gairebé perfecta sincronia entre poder polític, ordre públic i autoritats religioses. Enrere quedaven gairebé tres anys de Guerra Civil, fruit de la qual més d'una quarantena de persones que el 1936 residien a la Vila perderen la vida a conseqüència d'ella. Entre les quals, el rector Josep M. Escoda, el vicari Àngel Camps, les Religioses Carmelites Teresa Subirà i Maria Roqueta, i el farmacèutic i president d'Acció Catòlica Josep M. Ferrer. Amb el pes d'aquestes morts començava la recuperació de la vida parroquial. Tanmateix, l'ensenyança religiosa no tornava, ja que les Religioses Carmelites establertes a Vila-rodona des del 1885 havien optat per no tornar a obrir el convent.

El Patronat Benet

El juliol de 1942 Pere Benet i Galofré proposava a l'arquebisbat barceloní la creació de la Fundació Benet de Vila-rodona per a l'ensenyança catòlica, com a compliment de la voluntat pòstuma del seu germà Josep Benet i Galofré. La fundació era aprovada per la mitra barcelonina el setembre del mateix any. La fundació comptava amb un capital de 89.500 pessetes. A fi de gestionar la fundació es va crear un patronat format pel vicari general del Bisbat, el rector de la parròquia i un membre de la família Benet.

El juliol de 1943 la fundació comprava per 18.500 pessetes el convent de les Carmelites. El gener de 1950 s'augmentava el capital de la fundació amb 62.500 pessetes, fruit de l'aportació de les següents persones que entraven a formar part del patronat: Francesc Valentí, Carme Figuerola, Josep M. Vives Reventós i Ramon de Veciana.

Les Religioses Filipenses

Després de diverses gestions infructuoses per tornar l'ensenyança religiosa, es connectava amb les Religioses Filipenses que acceptaren instal·lar-se a Vila-rodona.

Les Religioses Filipenses són una congregació religiosa femenina dedicada a l'educació dels nens i nenes i a l'apostolat social de les dones. Fou fundada a Mataró, l'any 1858, pels germans Marc i Gertrudis Castañer i Seda. La regla es basa en l'esperit de sant Felip Neri. La casa general és a Barcelona i la congregació té 25 cases, 13 a l'Estat espanyol i les altres sobretot a l'Amèrica llatina.

El curs de 1943-44 les Religioses Filipenses començaren la seva presència a Vila-rodona.

Superiores i nombre de religioses i alumnes per curs

<i>Curs</i>	<i>Superiora</i>	<i>Religioses</i>	<i>Alumnes</i>
1943-44	Montserrat Costa Costa	4	40
1044-45	Montserrat Costa Costa	5	65
1945-46	Montserrat Costa Costa	5	92
1946-47	Montserrat Costa Costa	5	83
1947-48	Montserrat Costa Costa	5	85
1948-49	Paz de Sitjar i de Descallat	5	102
1949-50	Paz de Sitjar i de Descallat	5	111
1950-51	Paz de Sitjar i de Descallat	5	117
1951-52	Paz de Sitjar i de Descallat	5	120
1952-53	Núria Rius Costa	5	120
1953-54	Núria Rius Costa	5	135
1954-55	Núria Rius Costa	5	136
1955-56	Teresa M. Sabé i Molins	5	127
1956-57	Teresa M. Sabé i Molins	5	115
1957-58	Teresa M. Sabé i Molins	5	108
1958-59	Montserrat Costa i Costa	5	109
1959-60	Montserrat Costa i Costa	5	95
1960-61	Montserrat Costa i Costa	5	98
1961-62	Montserrat Costa i Costa	5	84
1962-63	Montserrat Costa i Costa	5	85
1963-64	Montserrat Costa i Costa	5	83
1964-65	Montserrat Costa i Costa	5	90
1965-66	Núria Rius Costa	5	82
1966-67	Núria Rius Costa		81
1967-68	Núria Rius Costa	4	81
1968-69	Núria Rius Costa	4	83
1969-70	Núria Rius Costa	5	83
1970-71	Núria Rius Costa	5	87
1971-72	Núria Rius Costa	3	75
1972-73	Montserrat Costa i Costa	4	64

La família Rius-Costa

Sens dubte una de les característiques que defineixen les Filipenses a Vila-rodonà és la presència de les religioses de la família Rius-Costa. Foren la *madre* Montserrat Costa i Costa i les seves nebodes per part de mare Núria i Maria Àngels Rius i Costa, naturals de Sant Andreu de la Barca. Tot i que les religioses Montserrat i Núria foren

durant molts anys les superiores del col·legi, qui per descomptat es feu més popular fou la *madre* Maria dels Àngels, morta al gener d'aquest any [1989]. Arribada a Vilatorrada el 1943, recentment entrada a la congregació filipense, no en marxaria fins al 1973, quan es tancava el convent. L'11 de febrer de 1970 l'Ajuntament acordà nomenar-la filla adoptiva. Fou el fil conductor de les activitats que al llarg dels anys s'anaren fent tradicionals. Com que es va ocupar dels alumnes petits, per la seva classe hi passaren diverses generacions. Molts la recordaran preparant els números del festival de Sant Esteve o explicant el conte de la senyora Dominga (aquella que tenia una cama d'or), amb només la llum d'una espelma que apagava en finalitzar l'explicació qualsevol tarda de diumenge.

El col·legi

Situat a l'antic convent de les Carmelites, edifici construït en el segle XIX quan s'instal·lava aquella orde també d'ensenyança. És avui [1989] la seu del Museu de la Vila. La distribució de les dependències era la següent: entrant a mà dreta hi havia la sala de visites amb el piano. Es comunicava amb la capella amb unes portes que s'obrien quan l'acte ho requeria. A la capella normalment s'hi entrava pel passadís. Hi havia un altar amb la verge Maria beneïda el 23 d'octubre de 1952, i al seu costat les imatges de Sant Josep, que donava nom al col·legi, i Sant Felip Neri a l'altra banda. Al costat de la capella hi havia la classe gran que fou partida en dues. A l'esquerra de l'entrada hi havia primer una aula per on s'accedia a un petit rebost, a una petita estança i al menjador que comunicava amb la cuina. A la planta alta, a la dreta, primer hi havia la classe de dibuix, després un corredor que comunicava amb una habitació dels hostes, una aula i les golfes (*el quarto de les rates*), que és avui la sala de les eines del museu. A l'esquerra hi havia la *clausura*, amb les habitacions de les monges on era prohibit entrar-hi. Al centre de l'edifici hi havia el pati amb la palmera, que fou substituïda per la morera actual. Hi havia també un petit magatzem i un galliner, que posteriorment foren enderrocats. Al fons del pati hi havia l'hort, on als anys seixanta s'hi edificà el Cinema Parroquial.

L'alumnat. El manteniment

Les nenes eren les que podien rebre tota l'ensenyança primària al col·legi. Els nens fins que tenien set o vuit anys. Cal pensar que eren majoritàries les nenes que anaven a les monges. Així, per exemple, el 1954, mentre al col·legi de les monges hi havia 135 alumnes, a l'escola «nacional», de nenes, només n'hi anaven 14. Durant molts anys les alumnes que venien de masies o pobles veïns es quedaven a dinar al col·legi i algunes de les quals procedents de llocs allunyats —a peu— fins i tot s'hi quedaven a dormir.

Els alumnes pagaven les respectives quotes per al manteniment de les religioses. Tot amb tot rebien altres col·laboracions que ajudaven a completar les seves necessitats. Una ajuda molt característica eren les verdures que els eren ofertes. Altres col·laboracions venien de l'Ajuntament, dels rèdits del capital de la Fundació Benet i d'altres aportacions de particulars. Tot amb tot, probablement era la casa més pobre de les Religioses Filipenses, les quals disposaven en altres poblacions més importants de col·legis destinats a alumnes de classes acomodades.

Activitats extraescolars. Commemoracions assenyalades

Les activitats realitzades al llarg dels anys foren diverses. Potser una de les més recordades era el festival de Sant Esteve que any rere any es preparava. Primer al cinema de la Societat i, més endavant, al Cinema Parroquial. La vetllada consistia en la representació de variats números o escenificacions per tal de fer-hi sortir tot l'alumnat. Durant molts anys aquest festival es realitzava a favor de l'aleshores seminarista Josep M. Fuster. No cal dir que la col·laboració amb la parròquia fou sempre gran: en la catequesi, els actes religiosos a l'església i al carrer. Altres actes que organitzaven eren els exercicis espirituals per a les nenes més grans que durant aquells dies es quedaven, fins i tot, a dormir al col·legi. Les exalumnes foren un actiu important al costat de les monges. En els primers anys organitzaven funcions teatrals femenines, i sempre se les trobà col·laborant amb el col·legi. Com a commemoracions extraordinàries, cal destacar les festes del primer centenari de la fundació de les Filipenses celebrades, el novembre de 1958, amb diversos actes religiosos que comptaren amb la presència del cardenal Arriba y Castro i una vetllada «literària-musical». Una altra fou les d'argent de la seva arribada a Vila-rodonà, celebrada el juny de 1968. També se celebraren, el 5 de febrer de 1950, els vots perpetus de Remei Ayats. L'entrega del distintiu de filla adoptiva a la *madre* Maria dels Àngels fou motiu de diverses celebracions.

Vocacions vila-rodonines. Relacions familiars

Durant els anys de permanència de les Religioses Filipenses a la Vila, només una filla del poble optà per entrar dins la comunitat religiosa. Així, doncs, el 8 de novembre de 1956, Montserrat Casabona Palau prenia els hàbits a la casa d'Hostalets de Balenyà, acompanyada d'una nodrida representació vila-rodonina. El mateix dia s'acomiadava la *madre* Elvira Santesmases, que finalment s'establiria a Xile, on va morir. Montserrat Casabona feu els vots perpetus a Vila-rodonà el dia 28 de desembre de 1962.

Les monges durant aquests anys facilitaren relacions entre familiars seus o amistats i exalumnes del col·legi. Algunes d'aquestes relacions fructificaren en matrimonis.

Conclusió

A finals de juliol de 1973 les Religioses Filipenses deixaren la casa vila-rodonina, que durant trenta cursos fou el col·legi de Sant Josep. Durant els últims anys el nombre d'alumnes havia sofert una considerable davallada. La manca de vocacions hauria fet decantar per deixar la que probablement era una de les cases de la congregació menys equipades. Avui a més de 15 anys de la seva partida [1989], amb la calma que comporta el pas dels anys i sense certes histèries que mai han conduït enlloc, podem adonar-nos de les grans reformes que haurien fet falta per adequar un edifici que, tot i haver-les fet, no reuniria les condicions que avui hom espera dels equipaments escolars. Les Filipenses tingueren estatge a la Vila des del temps de la postguerra, quan el nacionalcatolicisme era la llei emanada d'una victòria militar, fins a la decadència del franquisme, quan ja s'albirava la fi del règim. Durant tots aquests anys les monges que passaren pel col·legi foren moltes. Unes més autoritàries, d'altres més comprensives. Als últims anys hi hagué certs intents personificats d'obertura que toparen amb actituds més tancades. Eren certament uns altres temps i unes altres circumstàncies.

Molts dels vila-rodonins, adults d'avui, sobretot la part femenina de la població han tingut part en aquesta història. Els records de tots seran múltiples i diversos. Ningú però pot dubtar que la seva presència va marcar tota una època.

NÚM. 5. FIRA DE 1989